عوامل مؤثر بر تفاوت رفتار باروری عشایر اسکان‌یافته و کوچ‌رو سمیرم

حمید کشاورز[۱]، محبوبه بهرامیان[۲]، علی‌اصغر مهاجرانی[۳]، کبری حسین‌پور[۴]

چکیده

مقدمه: از مهم‌ترین مقوله‌های علم جمعیت، مطالعه باروری است. باروری یکی از رویدادهای طبیعی جمعیت و از عناصر مهم رشد جمعیت است. باروری در ظاهر نوعی رفتار بدون مداخله است ولی در عمل متأثر از ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی است که فرهنگ و اعتقادات سنتی افراد نقش مهمی در این امر دارد. این مطالعه با هدف مقایسه بین رفتار باروری عشایر کوچ‌رو و اسکان‌یافته در منطقه سمیرم و یافتن عوامل مؤثر بر این رفتار انجام گردید.

روش‌ها: در این مطالعه توصیفی و پیمایشی، ۳۵۷ خانوار از عشایر شهرستان سمیرم با نسبت ۷۰ درصد عشایر کوچ‌رو و ۳۰ درصد اسکان‌یافته به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده مورد بررسی قرار گرفتند. ابزار جمع‌آوری، پرسش‌نامه‌ای شامل باورهای سنتی، نگرش به فرزند، نگرش به تنظیم خانواده، مشارکت مردان در تنظیم خانواده، سن ازدواج و تحصیلات بود. داده‌های به دست آمده با کمک نرم‌افزار SPSS با استفاده از روش‌های آمار توصیفی و آمار استنباطی توسط ضریب همبستگی Pearson، آزمون Independent t، χ^2 و تحلیل رگرسیون پیش‌بینی باروری تجزیه و تحلیل شد.

یافته‌ها: باورهای سنتی پاسخگویان در خصوص باروری عشایر اسکان‌یافته به طور معنی‌داری بیشتر از عشایر کوچ‌رو است (P = ۰/۰۰۰۱). نگرش نسبت به فرزند و تنظیم خانواده، میزان مشارکت مردان در امر تنظیم خانواده، سن ازدواج دختران و سطح تحصیلات در عشایر اسکان‌یافته به طور معنی‌داری بیشتر از عشایر کوچ‌رو است (P = ۰/۰۰۰۱). سطح باروری عشایر اسکان‌یافته به طور معنی‌داری کمتر از عشایر کوچ‌رو است (P = ۰/۰۰۰۱). نتایج تحلیل رگرسیون نشان داد که فقط باورهای سنتی عشایر در خصوص باروری پیش‌بینی کننده رفتار باروری آن‌ها می‌باشد.

نتیجه‌گیری: اسکان عشایر موجب کاهش باورهای سنتی عشایر در خصوص باروری، تغییر نگرش آنان نسبت به فرزند، امر تنظیم خانواده، مشارکت بیشتر مردان در امر تنظیم خانواده، افزایش سطح تحصیلات، کاهش باروری و نیز افزایش سن ازدواج دختران عشایر شده است. افزایش تحصیلات عشایر نیز می‌تواند منجر به کاهش باروری عشایر گردد.

واژه‌های کلیدی: باروری، تنظیم خانواده، سن ازدواج

نوع مقاله: *تحقیقی*

دریافت مقاله: ۹۰/۷/۲۵ *پذیرش مقاله: ۹۰/۱۰/۲*

۱- استادیار، گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد دهاقان، اصفهان، ایران
۲- کارشناس ارشد جمعیت‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد دهاقان، اصفهان، ایران
۳- استادیار، گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد دهاقان، اصفهان، ایران
۴- کارشناس ارشد، دانشکده دندانپزشکی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران (نویسنده مسؤول)
Email: hosseinpour@dnt.mui.ac.ir

مقدمه

برای رسیدن به توسعه پایدار لازم است که رشد جمعیت (وضعیت باروری) تحت کنترل آید (۱). برای دولت‌ها و سازمان‌های بهداشتی دخالت مستقیم در باروری امکان‌پذیر نیست. از این رو جمعیت‌شناسان همواره به دنبال شناسایی عوامل مؤثر بر جمعیت بودند تا از طریق این فاکتورها رشد جمعیت را کنترل کنند. در حیطه‌های جمعیتی، شاخص‌های اجتماعی- اقتصادی در تغییر رفتارهای باروری نقش دارد. تفاوت باروری در سطوح مختلف اجتماعی- اقتصادی نیز این موضوع را تأیید می‌کند (۲).

تکنولوژی‌های جدید، امکانات بهداشتی و تأمین رفاه اجتماعی و فرهنگی تا حد زیادی می‌تواند باورهای سنتی، تحصیلات، سن ازدواج و نگرش‌های متفاوت افراد نسبت به تنظیم خانواده و فرزند را تحت تأثیر قرار دهد. همچنین می‌تواند باعث تغییر رفتار باروری شود. کوشش همه جانبه جهت فراهم آوردن شغل، آموزش و بهداشت بیشتر برای گروه‌های فقیر در کشورهای جهان سوم به بهبود وضع اقتصادی و روانی این گروه‌ها منجر شده است. این امر همچنین به نحو اساسی آن‌ها را به داشتن خانواده کوچک‌تر که عامل حیاتی در کاهش نرخ رشد جمعیت است، ترغیب کرده است.

اسکان عشایر هزینه بالایی در پی خواهد داشت و اولین شهرک عشایری کشور در جنوب شهرستان سمیرم دایر شده است. با توجه به این که اثرات اسکان که قاعدتاً با افزایش سطح رفاه اجتماعی و فرهنگی عشایر همراه است، تأثیر آن را بر رفتار باروری مورد بررسی قرار گرفت.

باروری افتراقی مفهومی است که تفاوت‌های باروری در گروه‌های مختلف جمعیتی را مورد مطالعه قرار می‌دهد. تحلیل باروری بر حسب گروه‌های اجتماعی با توجه به سن، شغل، مذهب، میزان تحصیلات زوجین، سکونت‌گاه (شهری- روستایی) و ویژگی‌های اجتماعی- فرهنگی است. این تحلیل می‌تواند تغییرات میزان باروری و برنامه‌ریزی تنظیم خانواده را به دنبال داشته باشد. باروری افتراقی یا اختلافی معمولاً از سه منبع سرچشمه می‌گیرد. منابع شامل تفاوت در تعداد فرزندان مورد علاقه زوجین، تفاوت در بینش و آگاهی و تأثیر آن بر رفتار افراد در رابطه با چگونگی دستیابی به هدف اول و در نهایت بینش و ویژگی‌های جمعیت‌شناختی گروه‌های جمعیتی می‌باشد. در تحلیل اختلافات فرهنگی عواملی مانند سن ازدواج، نسبتی از زنان که هرگز ازدواج نمی‌کنند، دوران خودداری (اختیاری یا اضطراری)، باروری یا نازایی و استفاده از وسایل پیشگیری از بارداری بررسی می‌گردد. شرایط فرهنگی از طریق این عوامل بر باروری تأثیر می‌گذارد (۳).

Aref در نپال به بررسی قومیت و باروری پرداخت و به این نتیجه رسید که رویکردهای نظری رابطه قومیت و باروری به ویژه فرضیه همانندی مشخصه‌ها، در برخی مطالعات تأیید و در برخی رد شده است. از این رو باید گفت که تفاوت‌های قومی باروری در طول زمان و در همه جا ثابت و یکسان نیست؛چرا که قومیت پدیده‌ای پیچیده و چند لایه است (۴).

حکمت و همکاران در مطالعه خود انگیزه باروری و رفتار باروری در بین خانوارهای شهری و روستایی ایران را مورد بررسی قرار دادند. آن‌ها گزارش کردند که پاسخ‌دهندگانی که در مناطق روستایی زندگی می‌کردند و آگاهی کمتری نسبت به رفتار برنامه‌ریزی خانواده داشتند، تمایل کمتری جهت کنترل اندازه خانواده داشتند و دارای خانواده بزرگ‌تری نسبت به خانواده‌های شهری بودند (۵).

مطالعه‌ای درباره باروری و کنترل نوزادان در جامعه عشایر فارس (ایل قشقایی) در تابستان ۱۳۵۴ انجام گرفت. این تحقیق نشان داد که ۹۲ درصد از زنان عشایری فرزنداوری را مربوط به خواست پروردگار می‌دانستند (۶).

عباسی شوازی در مطالعه خود به بررسی تغییرات اخیر و آینده باروری در ایران پرداخته است. در این مطالعه پس از اشاره به روند نرخ باروری کل در طول سال‌های ۱۹۶۶ تا ۲۰۰۰، به اختلاف باروری در شهر و روستا اشاره شده است. وی بیـان کرد که با وجود کاهش باروری در هر دو منطقـه، شکاف بزرگی بین نرخ رونـد باروری در شهـرها و روستاها وجـود دارد (۷).

www.mui.ac.ir

سازمان ملل متحد بر اساس اطلاعات حاصل از طرح باروری جهانی (World fertility survey یا W.F.S) که در ۲۲ کشور در حال توسعه اجرا شد، مطالعاتی را انجام داد. این مطالعات نشان داد که سن ازدواج مادر اثر منفی بر باروری دارد؛ بدین معنی که باروری در نزد مادرانی که در سنین پایین ازدواج کردند، بیشتر است. درجه شهرنشینی همبستگی منفی با بارداری دارد. در حقیقت کاهش باروری از روستا به شهر قابل مشاهده است. بین سال‌های تحصیل زن و باروری همبستگی منفی وجود دارد. این رابطه در اغلب موارد خطی است. همبستگی میان باروری و سطح تحصیلات مادر در نقاط شهری کشورهای توسعه‌نیافته بیشتر است؛ اما در کشورهای توسعه‌یافته تفاوت چندانی مشاهده نمی‌شود (۸).

بر اساس برخی بررسی‌ها، پویایی الگوهای باروری در ایران حول سه محور عمده مذهب، قومیت و شرایط اقتصادی- اجتماعی قرار دارد (۹).

عباسی شوازی در مطالعه خود تفاوت‌های قومی باروری در ایران (چهار گروه قومی فارس، ترک، کرد و بلوچ) را بررسی کردند. نتایج این مطالعه نشان داد که در طول دهه ۱۳۵۰ به استثنای فارس‌ها، سایر گروه‌های قومی به ویژه کردها و بلوچ‌ها، از سطوح باروری بالاتری در مقایسه با کل کشور برخوردار بودند (۱۰).

تحقیقات انجام شده به خوبی تأثیرات متغیرهای مؤثر بر باروری نظیر سن ازدواج، تحصیلات، فعالیت، مشارکت مردان در تنظیم خانواده و ... را مورد بررسی قرار داده است؛ اما تجزیه و تحلیل‌ها تنها محدود به یک جامعه می‌باشد. تحقیق حاضر به مقایسه رفتار باروری در دو جامعه‌ای می‌پردازد که دارای ریشه‌های فرهنگی و عقاید مشترک است و در حال حاضر یک گروه از آن‌ها در شرایط اجتماعی، فرهنگی و آموزشی بهتری به سر می‌برد. درک بهتر آثار توسعه بر باروری با استفاده از بررسی متغیرهای مذکور در دو جامعه عشایر اسکان‌یافته و کوچ‌رو امکان‌پذیر است.

روش‌ها

در این مطالعه توصیفی پیمایشی، ۳۵۷ خانوار از عشایر شهرستان سمیرم به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده مورد بررسی قرار گرفتند. کل خانوار عشایر در این منطقه ۵۳۰۰ خانوار بود. نسبت عشایر سمیرم کوچ‌رو ۷۰ درصد و اسکان‌یافته ۳۰ درصد بود. حجم نمونه نیز با همین نسبت به دو گروه عشایر کوچ‌رو و اسکان‌یافته تقسیم گردید. پرسش‌نامه طراحی شده شامل متغیرهای وابسته و متغیرهای مستقل اسکان و عدم اسکان عشایر بود. متغیرهای وابسته نیز شامل سطح باروری، باورهای سنتی، نگرش به فرزند، نگرش به تنظیم خانواده، مشارکت مردان در تنظیم خانواده، سن ازدواج، میزان تحصیلات، دفعات ازدواج، تعداد فرزندان زنده مانده، تعداد فرزندان دلخواه و نوع فعالیت خانوار بود. ۳۳ پرسش به سطح باروری، باورهای سنتی، نگرش به فرزند، نگرش به تنظیم خانواده و مشارکت مردان در تنظیم خانواده به صورت بلی و خیر می‌پرداخت. متغیر تحصیلات نیز به شیوه کیفی به شش گروه بی‌سواد، ابتدایی، راهنمایی، دیپلم، فوق دیپلم و لیسانس تنظیم شد. روایی پرسش‌نامه توسط متخصصین جامعه‌شناس و جمعیت‌شناس و پایایی آن با استفاده از آزمون Cronbach's alpha ۰/۹۰ مورد ارزیابی و تأیید قرار گرفت. پرسش‌نامه‌ها در سال ۱۳۸۹ توسط دانشجوی کارشناسی ارشد جمعیت‌شناسی درب منازل خانوارها توزیع و توسط زنان خانوار تکمیل گردید. پرسش‌نامه‌ها با رعایت ملاحظات اخلاقی و محرمانه بودن پاسخ‌ها توزیع و بررسی گردید. داده‌های به دست آمده با کمک نرم‌افزار SPSS و با استفاده از روش‌های آمار توصیفی و استنباطی شامل ضریب همبستگی Pearson، آزمون‌های Independent t، χ^2 و تحلیل رگرسیون، تجزیه و تحلیل گردید.

یافته‌ها

جدول ۱ پاسخ به پرسش‌های مربوط به متغیرهای مطالعه از قبیل باورهای سنتی در خصوص باروری، نگرش به فرزند، نگرش به امر تنظیم خانواده و مشارکت مردان در تنظیم خانواده و جدول ۲ نیز آماره‌های توصیفی متغیرهای مورد مطالعه را نشان می‌دهد.

www.mui.ac.ir

جدول ۱: توزیع فراوانی پاسخ به پرسش‌های مربوط به فرضیه‌های مطالعه

پرسش‌ها	بلی		خیر	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
در جامعه عشایری شوهران تعداد فرزندان را تعیین می‌کنند	۱۷۶	۴۹/۳	۱۸۱	۵۰/۷
ازدواج با خویشاوندان از ازدواج به غریبه‌ها بهتر است	۱۱۸	۳۳/۱	۲۳۹	۶۶/۹
دختر عشایری هر چه زودتر ازدواج کند، بهتر است	۱۲۱	۳۳/۹	۲۳۶	۶۶/۱
جلوگیری از بارداری دخالت در کار خداست	۲۴۶	۶۸/۹	۱۱۱	۳۱/۱
وظیفه زنان فقط به دنیا آوردن فرزند است	۲۴۸	۶۹/۵	۱۰۹	۳۰/۵
لازمه زندگی عشایری داشتن فرزند زیاد است	۱۵۴	۴۳/۱	۲۰۳	۵۶/۹
هر چه تعداد فرزندان پسر بیشتر باشد، خانواده قدرتمندتر است	۸۹	۲۴/۹	۲۶۸	۷۵/۱
فرزندان عصای پیری پدر و مادر هستند.	۸۵	۲۳/۸	۲۷۲	۷۶/۲
این روزها مخارج فرزند بیشتر از منافع آن است.	۲۶۴	۷۳/۹	۹۳	۲۶/۱
هر خانواده عشایری حداقل باید یک فرزند پسر داشته باشد.	۳۷	۱۰/۴	۳۲۰	۸۹/۶
جلوگیری از به دنیا آمدن فرزندان ناخواسته لازم است.	۲۲۹	۶۴/۱	۱۲۷	۳۵/۶
لازم است بین به دنیا آمدن فرزندان فاصله‌گذاری شود.	۲۳۶	۶۶/۱	۱۲۱	۳۳/۹
از به کارگیری روش‌های جلوگیری از بارداری خشنود نیستم.	۱۷۷	۴۹/۶	۱۸۰	۵۰/۴
مردان عشایری اجازه نمی‌دهند که زنان از وسایل جلوگیری استفاده کنند.	۲۱۴	۵۹/۹	۱۴۳	۴۰/۱
روش‌های جلوگیری از بارداری ضرر دارد.	۱۷۰	۴۷/۶	۱۸۷	۵۲/۴
وسایل جلوگیری از بارداری به آسانی در دسترس است.	۱۷۰	۴۷/۶	۱۸۷	۵۲/۴
مردان عشایری بیشتر از قبل از روش‌های جلوگیری از بارداری استفاده می‌کنند.	۱۰۴	۲۹/۱	۲۵۳	۷۰/۹
بیشتر روش‌های جلوگیری از بارداری زنانه است.	۱۰۱	۲۸/۳	۲۵۶	۷۱/۷
روش بستن لوله‌های مرد (وازکتومی) در جامعه عشایری رواج یافته است.	۶۵	۱۸/۲	۲۹۲	۸۱/۸
در جامعه عشایری، نوع روش جلوگیری از بارداری را مردان تعیین می‌کنند.	۲۰۶	۵۷/۷	۱۵۱	۴۲/۳
جلوگیری از بارداری با موافقت مرد و زن (زن و شوهر) صورت می‌گیرد.	۲۱۱	۵۹/۱	۱۴۵	۴۰/۶

جدول ۲: آماره‌های توصیفی متغیرهای مطالعه

	تعداد	حداقل	حداکثر	انحراف معیار ± میانگین
سن	۳۵۷	۱۵	۴۹	۸/۹۴ ± ۳۳/۷۵
سن هنگام ازدواج	۳۵۶	۱۳	۳۵	۳/۴۸ ± ۱۹/۳۷
تعداد فرزند به دنیا آمده	۳۳۷	۱	۱۲	۲/۲۱ ± ۳/۷۸
تعداد فرزند مانده	۳۳۲	۱	۱۲	۲/۱۷ ± ۳/۷۵
تعداد فرزند دلخواه	۳۴۵	۱	۱۱	۱/۹۱ ± ۳/۹۲
سن مناسب ازدواج	۳۴۱	۱۴	۳۰	۲/۹۴ ± ۲۰/۵۷

برای بررسی تأثیر جداگانه و همزمان متغیرهای مطالعه روی باروری عشایر از تحلیل رگرسیون استفاده شد(جداول ۳-۶). بنابراین معادله پیش‌بینی را می‌توان این چنین نوشت.

$$Y = (۴/۸۲۴) + (-۰/۴۱۵)\ X1$$

بحث

رفتار باروری انسان باید با توجه به یک چارچوب فکری و روش منظم سنجید. این روش برای این که بتواند قدرت توصیفی در مورد تمامی جوامع و در زمان‌های گذشته داشته باشد، باید از مفاهیم اصلی علوم نظیر جامعه‌شناسی،

www.mui.ac.ir

جدول ۳: نتایج آزمون Independent t متغیرهای مورد مطالعه در خانوارهای کوچ‌رو

	تعداد	انحراف معیار ± میانگین	P	t	df
باورهای سنتی در خصوص باروری	۲۴۹	۱/۸۱ ± ۱/۳۸۰	۰/۰۰۰۱	۱۶/۱۲۹	۳۵۵
نگرش نسبت به فرزند	۲۴۹	۱/۱۳ ± ۱/۰۶	۰/۰۰۰۱	۱۶/۷۱۷	۳۵۵
نگرش نسبت به تنظیم خانواده	۲۴۸	۲/۵۷ ± ۱/۶۲	۰/۰۰۰۱	۱۴/۳۷۱	۳۵۳
مشارکت مردان در امر تنظیم خانواده	۲۴۸	۱/۱۵ ± ۰/۹۶	۰/۰۰۰۱	۱۲/۷۳۹	۳۵۴
تحصیلات	۲۴۹	۱/۷۰ ± ۰/۹۰	۰/۰۰۰۱	۷/۴۳۰	۳۵۵

جدول ۴: نتایج آزمون Independent t متغیرهای مورد مطالعه خانوارهای اسکان‌یافته

	تعداد	انحراف معیار ± میانگین	P	Independent t	df
باورهای سنتی در خصوص باروری	۱۰۸	۴/۲۲ ± ۱/۰۶۱	۰/۰۰۰۱	۱۶/۱۲۹	۳۵۵
نگرش نسبت به فرزند	۱۰۸	۳/۲۰ ± ۱/۰۸	۰/۰۰۰۱	۱۶/۷۱۷	۳۵۵
نگرش نسبت به تنظیم خانواده	۱۰۷	۵/۱۲ ± ۱/۳۰	۰/۰۰۰۱	۱۴/۳۷۱	۳۵۳
مشارکت مردان در امر تنظیم خانواده	۱۰۸	۲/۷۵ ± ۱/۳۲	۰/۰۰۰۱	۱۲/۷۳۹	۳۵۴
تحصیلات	۱۰۸	۲/۵۱ ± ۱/۰۳	۰/۰۰۰۱	۷/۴۳۰	۳۵۵

جدول ۵: نتایج تحلیل رگرسیون پیش‌بینی باروری بر حسب متغیرهای مطالعه

مدل	R	R2	Change Statistics				
			R2 change	F change	df1	df2	sig
باورهای سنتی در خصوص باروری	۰/۳۱۹	۰/۱۰۲	۰/۱۰۲	۳۷/۶۴۲	۱	۳۳۲	۰/۰۰۰۱

a predictors: (Constant)، باورهای سنتی در خصوص باروری

جدول ۶: نتایج ضریب پیش‌بینی رفتاری باروری

مدل	Unstandarized Coefficients		Standarized Coefficients	t	P
	B	Std. Error	Beta		
Constant	۴/۸۲۴	۰/۲۰۵	–	۲۳/۵۴۵	۰/۰۰۰۱
باورهای سنتی در خصوص باروری	−۰/۴۱۵	۰/۰۶۸	−۰/۳۱۹	−۶/۱۳۵	۰/۰۰۰۱

جمعیت‌شناسی و اقتصاد تواماً استفاده نماید. چارچوب نظری این تحقیق متکی بر نظریات صاحب نظرانی است که به طور مستقیم یا غیر مستقیم به نقش توسعه و پیشرفت جوامع در رفتار باروری اشاره کردند. جامعه‌شناسان بر این باورند که هر اندازه کشورها در مسیر توسعه اقتصادی و اجتماعی بیشتر حرکت کند و گام به پیش نهند، بیشتر انگیزه‌ها و سلیقه‌های فردی است که رفتارهای باروری را تحت تاثیر قرار می‌دهد. برعکس در جوامع توسعه‌نیافته و عقب افتاده، بیشتر سیستم کلی حاکم بر جامعه، نهادها و مقررات است که به باروری جهت می‌دهد.

بحث در مورد عوامل انگیزش، محور اصلی اکثر دیدگاه‌هایی است که از طریق مدل‌های جامعه‌شناختی سعی در تبین پدیده باروری داشتند؛ چرا که باروری واقعیتی صرفاً فیزیکی نیست بلکه پدیده‌ای مبتنی بر ذهنیات و تفکرات فردی است. در هر کنش انسانی که معطوف به یک هدف واقعی باشد، انگیزش فرد دارای مهم‌ترین نقش است. در واقع انگیزش فضای مناسب ایجاد علاقه در فرد و در نهایت رضایت او را نسبت به انجام یک عمل ایجاد می‌نماید.

مطالعه شوازی و صادقی در رابطه با ساختار خانواده و الگوهای ازدواج در میان گروه‌های قومی بود. آن‌ها نشان

www.mui.ac.ir

دادند که نشانه‌های قومیت و ارزش‌های خرده فرهنگی به میزان قابل توجه‌ای در الگوهای ازدواج و تنظیم خانواده دیده می‌شود. به همین دلیل الگوهای ازدواج و هنجارهای خانواده در بین گروه‌های قومی متفاوت است که نتایج مطالعه حاضر با آن همخوانی دارد (۹، ۸).

مطالعه حکمت و همکاران نشان داد که اندازه خانواده‌های روستایی بزرگ‌تر از اندازه واقعی و ایده‌آل خانواده نسبت به خانواده‌های شهری است. اندازه متوسط نمونه روستایی خانواده ۳/۵ فرزند و متوسط اندازه خانواده ایده‌آل آن‌ها ۴/۷ کودک است. برای نمونه شهری این ارقام به ترتیب ۲/۲ و ۲/۳ بود. متوسط تعداد سال ازدواج برای مناطق روستایی ۱۲/۳۳ و برای پاسخ‌دهندگان شهری ۱۳/۹۱ بود. پاسخ‌دهندگان شهری برای داشتن فرزند بیشتر بر مزایای روانی و عاطفی تأکید داشتند ولی پاسخ‌دهندگان روستایی بر مزایای اقتصادی و امنیت تأکید داشتند. در هر دو گروه، مرگ و میر نوزادان به عنوان یک انگیزه برای داشتن فرزند بیشتر بود. مردان و زنان هر دو گروه نیز از این لحاظ مشابه بودند (۵). نتایج مطالعه حاضر نشان داد که میزان باروری عشایر اسکان‌یافته (۳/۰۵) در مقایسه با عشایر کوچرو (۴/۰۹) کاهش چشمگیری داشته است. بنابراین اسکان عشایر موجب کاهش باروری آنان شده است.

مؤثرترین نظریه در زمینه علل و عوامل مؤثر بر کاهش باروری توسط فرانک نوتشتاین تحت عنوان نظریه‌گذار جمعیت‌شناختی ارایه شد. نوتشتاین عقیده دارد که در اجتماعات سنتی روستایی دارای اقتصاد کشاورزی، برای جبران میزان بالای مرگ و میر و با هدف تأمین بازماندگی جمعیت، باروری ضرورتاً بالاست. فرایند صنعتی‌شدن، توسعه، شهرنشینی و بالا رفتن سطح تحصیلات، ابتدا باعث کاهش مرگ و میر و بعدها نیز منجر به کاهش باروری می‌شود. این امر به دلیل این است که پرورش فرزندان باعث تحمیل هزینه‌های سنگین برای والدین می‌شود و از طرف دیگر منافع فرزندان کاهش یافته است. در نتیجه، انگیزه والدین برای داشتن فرزند بسیار کمتر شده است (۱۳-۱۱). نتایج این مطالعه نیز مطابق این نظریه به دست آمد. نتایج نشان داد که سطح تحصیلات عشایر اسکان‌یافته (۲/۵۱) در مقایسه با عشایر کوچرو (۱/۷۰) افزایش چشمگیری داشته است. بنابراین اسکان عشایر موجب افزایش تحصیلات آنان شده است. عشایری که تحصیلات بیشتری داشته باشند، باروری کمتری دارند. بنابراین افزایش تحصیلات عشایر موجب کاهش باروری آنان شده است.

نتایج نشان داد که سن هنگام ازدواج دختران عشایر اسکان‌یافته (۲۰/۵۰) در مقایسه با عشایر کوچرو (۱۸/۸۸) افزایش چشمگیری داشته است. بنابراین اسکان عشایر موجب افزایش سن ازدواج دختران آنان شده است.

Thapa استدلال کرد که به دلیل وجود ثروت، زندگی تجملاتی و رقابت روز افزون برای پیشرفت اجتماعی در مناطق شهری، رشد جمعیت پایین است. همان طور که طبقات متوسط در مناطق شهری پیشرفت می‌کنند، آگاهی درباره وسایل پیشگیری از بارداری افزایش می‌یابد. در نتیجه تفکر استفاده از این امکانات به صورت عملی در می‌آید و میزان بهره‌وری از آن‌ها بیشتر می‌شود. بالا رفتن موقعیت اقتصادی- اجتماعی زنان و تمایل آن‌ها برای پیشرفت، جستجوی آن‌ها برای استقلال مالی و دفاع از شخصیت واقعی خود، آن‌ها را وادار می‌سازد که فرزندان کمتری داشته باشند. تصمیم برای داشتن فرزند بیشتر، دیگر یک تصمیم مردانه نیست. وی همچنین اظهار داشت که در مناطق روستایی فقر، جهل و فقدان انگیزه اقتصادی برای میزان زاد و ولد پایین وجود دارد. نظریه پردازان تئوری نوگرایی مطالعاتی انجام دادند. آن‌ها گزارش کردند که آن دسته از افراد که تحصیلات و سواد بیشتری دارند، شهرنشین‌تر هستند و از وسایل ارتباط جمعی بیشتری برخوردار هستند، در نتیجه دارای خصوصیات فرد مدرن هستند. به علاوه گرایش‌ها، طرز تلقی‌ها، ارزش‌ها و رفتارهایی که در مدرسه می‌آموزد، با تجارب بعدی زندگی او در تعادل است. این عوامل در مجموع گرایش کلی برای داشتن باروری کمتر را ایجاد می‌کند (۱۴).

در طی سال‌های اخیر، رشد اقتصادی نه تنها باعث افزایش درآمد شده است بلکه منجر به افزایش هزینه فرزندان نیز شده است. این امر باعث افزایش اشتغال زنان و با

www.mui.ac.ir

ارزش‌تر شدن زمانی است که صرف مراقبت از فرزندان می‌گردد، شده است. افزایش هزینه فرزندان منجر به جایگزینی دیگر کالاها به جای آنان در روند تقاضای والدین شده است. بنابراین اثر جانشینی بر اثر درآمدی غالب شده است و رابطه منفی قوی بین درآمد سرانه و تقاضا برای فرزند ایجاد شده است. مطالعات در کشورهای مختلف نشان‌دهنده آن است که اثر منفی افزایش دستمزد زنان بر تعداد فرزندان، بر اثر مثبت افزایش منابع خانواده برتری دارد (۱۵).

Week مطرح کرد که در جوامع بدوی و سنتی برای بچه‌هایی که از نظر اقتصادی سودمندند، محدودیت تعداد وجود ندارد. در این موارد جریان ثروت از کودکان به پدر و مادر است. در فرایند تجدد، در نهایت خانواده‌های گسترده و بزرگ را به واحدهای هسته‌ای کوچک‌تری که از نظر اقتصادی و روحی خودکفا هستند، تقسیم می‌کنند. در این صورت بچه‌ها برای پدر و مادر هزینه بیشتری در برخواهند داشت و میزان حمایتشان از پدر و مادر کاهش خواهد یافت. زمانی که پدر و مادر، خود برای فرزندانشان هزینه کنند، از ارزش اقتصادی کودکان کاسته می‌شود و کودکان دیگر ارزش نخواهند داشت. منطق اقتصادی حکم می‌کند که اصلاً فرزندی نداشته باشند، اما به دلایل گوناگون اجتماعی، مردم به بچه‌دار شدن ادامه می‌دهند (۱۶). نتایج نشان داد که نمره نگرش نسبت به فرزند در عشایر اسکان‌یافته (۳/۲۰) نسبت به عشایر کوچ‌رو (۱/۱۳) کاهش چشمگیری داشته است. بنابراین اسکان عشایر موجب تغییر نگرش آنان نسبت به فرزند شده است.

مدل انطباق فرض کرده است که مهاجران ارزش‌های باروری جامعه مبدأ را به همراه خود دارند و تغییرات برای همگرایی باروری آن‌ها با باروری بومیان مکان مقصد، چندین سال بعد از جابه‌جایی ایجاد می‌شود. برای مهاجران روستا به شهر این موضوع به معنای کاهش باروری در طول زمان است (۱۶). نتایج مطالعه حاضر نیز این تغییرات را نشان داد.

در مجموع از مطالعه عمیق این نظریات می‌توان نتیجه گرفت که پیشرفت و توسعه اقتصادی جامعه موجب شده است که امکانات آموزشی و بهداشتی آن ارتقا یابد، زمینه‌های تحصیل مردان و به خصوص زنان در سطوح مختلف تحصیلی فراهم شود و همچنین مرگ و میر کودکان تا حد زیادی کاهش یابد. از طرفی توسعه موجب شده است که وضع اقتصادی و اجتماعی خانواده‌ها نیز بهبود یابد. همین امر باعث شده است که آن‌ها اهمیت آموزش و نقش کلیدی آن را در اندوختن سرمایه انسانی درک نمایند و توانایی استفاده از امکانات آموزشی جامعه را داشته باشند. در نتیجه ارتقای پایگاه اجتماعی به دنبال ارتقای آموزشی و شغلی افراد به خصوص زنان، فواید کودکان کاهش و هزینه‌های آن‌ها افزایش یافته است. بالطبع افراد با استفاده از وسایل تنظیم خانواده، تعداد بچه‌های خود را محدود می‌نمایند.

نتایج این مطالعه نشان داد که میانگین باورهای سنتی در خصوص باروری در عشایر اسکان‌یافته (۱/۸۱) نسبت به عشایرکوچ‌رو (۴/۲۲) کاهش چشمگیری داشته است. بنابراین اسکان عشایر موجب کاهش باورهای سنتی در خصوص باروری آنان شده است.

نتایج نشان داد که میانگین نگرش نسبت به تنظیم خانواده بین عشایر اسکان‌یافته (۵/۱۲) در مقایسه با عشایر کوچ‌رو (۲/۵۷) کاهش چشمگیری داشته است. بنابراین اسکان عشایر موجب تغییر نگرش آنان نسبت به تنظیم خانواده شده است.

میانگین مشارکت مردان در امر تنظیم خانواده عشایر اسکان‌یافته (۲/۷۵) در مقایسه با عشایر کوچ‌رو (۱/۱۵) افزایش چشمگیری داشته است. بنابراین اسکان عشایر موجب مشارکت مردان در امر تنظیم خانواده شده است.

در مجموع می‌توان نتیجه‌گیری کرد که اسکان عشایر موجب تغییر نگرش آنان نسبت به فرزند و به نوبه خود موجب تغییر نگرش نسبت به امر تنظیم خانواده شده است. علاوه بر این اسکان عشایر موجب مشارکت بیشتر مردان در امر تنظیم خانواده شده است. اسکان عشایر موجب افزایش تحصیلات و کاهش باروری آنان شده است. سن ازدواج دختران عشایر اسکان‌یافته نیز بیشتر از عشایر کوچ‌رو شده است. عشایری که تحصیلات بیشتری داشته باشند، باروری کمتری دارند. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که افزایش تحصیلات عشایر

www.mui.ac.ir

می‌تواند منجر به کاهش باروری عشایر گردد.

نتایج تحلیل رگرسیون نشان داد که فقط باورهای سنتی عشایر در خصوص باروری، پیش‌بینی کننده رفتار باررویِ آنان می‌باشد. ۱۰/۲ درصد واریانس، باروری را تبیین می‌کند و متغیرهای نگرش به فرزند، نگرش به تنظیم خانواده و مشارکت مردان در امور تنظیم خانواده پیش‌بینی کننده رفتار باروری نیستند.

با توجه به نتایج به دست آمده از این مطالعه و سایر مطالعات می‌توان راهکارهایی جهت بالا بردن آگاهی عشایر در امر تنظیم خانواده ارایه نمود. این امر می‌تواند از طریق حضور منظم کارشناسان بهداشت و تنظیم خانواده در محل استقرار عشایر کوچ‌رو و آگاهی دادن و آموزش به زنان در زمینه روش‌های جلوگیری از بارداری، اجرای سیاست‌هایی در جهت بالا بردن سن ازدواج دختران عشایر به ویژه عشایر کوچ‌رو، ایجاد فضای آموزشی مناسب و از میان برداشتن مشکلات موجود در راه ادامه تحصیل دانش‌آموزان عشایری، تلاش سازمان‌های مرتبط در جهت افزایش فعالیت‌های فرهنگی و از میان برداشتن باورهای سنتی عشایر، توجه ویژه به نظام‌های تأمین اجتماعی و بیمه سالمندی عشایر و تلاش برای اسکان دادن تمام عشایر کوچ‌رو صورت گیرد.

نقطه قوت مطالعه بررسی عوامل مؤثر بر تفاوت رفتار باروری بین دو جامعه عشایر اسکان‌یافته و کوچ‌رو می‌باشد. این دو جامعه دارای ریشه‌های فرهنگی و عقاید مشترک می‌باشند و در حال حاضر یک گروه از آن‌ها در شرایط اجتماعی، فرهنگی و آموزشی بهتری به سر می‌برند. این امر باعث شده است که آثار توسعه بر باروری بهتر درک شود.

محدودیت‌ها

با توجه به محدودیت‌های موجود در انجام طرح از نظر زمان و هزینه، این مطالعه به صورت نظرسنجی انجام شد. جهت دستیابی به نتایج مطلوب و کاربردی می‌بایست جنبه‌های دیگر اجتماعی، اقتصادی، عملکرد دولت در این زمینه، عملکرد کارشناسان بهداشت و تنظیم خانواده و ... مورد بررسی قرار گیرد.

با توجه به این که پرسش‌نامه توسط زنان خانوار تکمیل گردید، می‌بایست پرسش‌نامه مناسبی برای مردان سرپرست خانوار تنظیم گردد تا بتوان بین نگرش زنان و مردان نیز مقایسه انجام داد و به راهکارهای مناسب دست یافت.

References

1. Sadat Hashemi SM. Multiple regression and path analysis to evaluate the fertility status of Iran [MSc Thesis]. Tehran, Iran: University of Tehran; 1997.
2. Gwebu TD. Intra-Rural Fertility Deterfminants in Zimbabwe: A Path Analysis. African Population Studies 2006; 21(1): 71-91.
3. Poulard H. Methods of population analysis. Trans. Agha H, Ayatolahi A, Seyfi M, Abbasi R. 2nd ed. Shiraz, Iran: Shiraz University Press; 1992.
4. Aref F. Study of social-economic and demographic fators on fertility in Neyriz City [MSc Thesis]. Dehaghan, Iran: Dehaghan Branch, Islamic Azad University; 2001.
5. Hekmat F, Kabacoff RI, Klein HE. Motivations for childbearing and fertility behavior among urban and rural families of Iran. Birth Psychol Bull 1983; 4(1): 26-39.
6. McDaniel A. Fertility and Racial Stratification. Population and Development Review 1996; 22(Supplement): 134-50.
7. Abbasi-Shavazi MJ. Recent changes and the future of fertility in Iran [Online]. 2000; Available from: URL: http://www.un.org/esa/population/publications/completingfertility/2RevisedABBASIpaper.PDF/
8. Sadeghi R, Abbasi-Shavazi MJ. Ethnicity and patterns of marriage in Iran. Women in Development & Politics 2005; 3(1): 25-47.
9. Bongaarts J, Watkins SC. Social Interactions and Contemporary Fertility Transitions. Population and Development Review 1996; 22(4): 639-82.
10. Abbasi- shavaz MJ, MC Donald P. National and provincial - level fertility trends Iran, 1972-2000 [Online]. 2005; Available from: URL: https://digitalcollections.anu.edu.au/bitstream/1885/43180/3/94.pdf/

www.mui.ac.ir

11. Octaei R. Decreased fertility in Iran, and social factors, economic and cultural influence with emphasis on the role of family planning between the years 1986 to 1996 in Isfahan [MSc Thesis]. Isfahan, Iran: University of Isfahan; 2005. p. 125.
12. Fisher NA, Marcum JP. Ethnic integration, socioeconomic status and fertility among Mexican Americans. In: Social science quarterly. California, CA: The University of California: 1984. p. 583-93.
13. Gold Schneider G, Ouhlenberg PR. Minority Group status and fertility: An extension of Goldscheider and. Uhlenberg. American Journal of Sociology 1969; 76(3): 443-59.
14. Thapa S. The ethnic factor in the timing of family formation in Nepal. Asia Pac Popul J 1989; 4(1): 3-34.
15. Becker GS. A Treatise on the Family. Cambridge: Harvard University Press; 1991.
16. Week JR. Population: An Introduction to Concepts and Issues [Hardcover]. California, CA: Wadsworth Pub Co; 1993. p. 119-250.

Factors Effective in Changing of Reproductive Behaviors of Nomadic and Non-nomadic Tribes in the Semirom Province, Iran

Hamid Keshavarz[1], Mahboubeh Bahramian[2], Ali Asghar Mohajerani[3], Kobra Hosseinpour[4]

Abstract

Background: The study of reproductive behaviors is one of the important factors of population. It plays a pivotal role in the growth of population. Reproductive behaviors are influenced by the cultural values and traditional beliefs of individuals. The aim of the present study is to compare reproductive behaviors of nomadic and non-nomadic tribes in the Semirom province, and determine factors influencing this behavior.

Methods: In this descriptive study, 357 families of nomads of Semirum city, 70% nomadic and 30% non-nomadic, are evaluated with simple random sampling. The data collection tool was a Questionnaire consisting of traditional beliefs, attitude toward children, attitude toward family planning, men's participation in family planning, age of marriage, and education. Date were analyzed by SPSS version 12 using Pearson's correlation, independent t-test, chi-squared test and regression analysis. P value of less than 0.05 is considered as significant level.

Findings: The traditional beliefs of non-nomadic tribes were significantly higher than nomadic tribes (P = 0.0001). The attitude toward children and family planning, men's participation in family planning, marriage age of girls, and education in non-nomads were significanty higher than nomadic tribes (P = 0.0001). Moreover, the reproductive rate of non-nomadic tribes was significantly lower than nomadic tribes (P = 0.0001). Regression analysis indicates that only the nomads' traditional beliefs on reproduction can predict their reproductivebehaviors.

Conclusion: The settlment of nomadshas caused a decrease in their traditional beliefs on reproductive behaviors changed their attitude toward children, family planning, caused the greater participation of men in family planning, and increased the level of education and age of marriage. Increase in the education of nomad can also cause a decrease in their reproductive rate.

Keyword: Reproductive Behaviors, Age of Marriage, Family Planning

1- Assistant Professor, Department of Social Sciences, School of Humanities, Dehaghan Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran
2- MSc, Department of Demographics, Dehaghan Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran
3- Assistant Professor, Department of Social Sciences, School of Humanities, Dehaghan Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran
4- MSc, School of Dentistry, Isfahan University of Medical Sciences, Isfahan, Iran (Corresponding Author) Email: hosseinpour@dnt.mui.ac.ir